

Det er lidt sådan noget jeg tænker **– den vage formulerings status i uformel dansk sprogbrug sammenlignet med tysk**

Kathrine Thisted Petersen
Aarhus Universitet

1. Indledning¹

Uformel sprogbrug af både skriftlig og mundtlig art kendetegnes ved at være spontan og dermed hverken tilrettelagt på forhånd eller revideret efterfølgende. Typiske uformelle sprogbrugskontekster er kommunikation på sociale medier og forskellige hverdagslige samtalsituationer. I sådanne sammenhænge finder man generelt en øget brug af vaghedsudtryk (Crystal & Davy 1979:111-112; Channell 1994:191-192; Overstreet & Yule 1997:252-253; Cheng & Warren 2001:87; Cutting 2007:3). Dermed menes forskellige former for udtryk – typisk af leksikalsk eller grammatisk art – der er med til at gøre et udsagn mindre præcist, og som samtidig gør henvendelsen til modtager mindre direkte (Channell 1994:17-20; Cutting 2007:4; Schwitalla 2012:155-156). En sådan vaghed kan f.eks. være forårsaget af afsenders søgen efter ord, usikkerhed, (over)forsigtighed eller (over)høflighed (Crystal & Davy 1979:112; Channell 1994:165-195; Schwitalla 2012:156). Citatet i nærværende artikels titel er et godt eksempel på hvordan et ganske almindeligt og hyppigt forekommende udsagn indeholder flere vaghedstræk; i stedet for blot at konstatere *det er det jeg tænker* vælger afsenderen at indskyde det gradsangivende sætningsadverbial *lidt* foran det kløvede led *sådan noget* der har et større og dermed mindre præcist betydningsområde end alternativet *det*.

¹ Jeg takker Laura Bang Lindegaard og Steffen Krogh for konstruktive kommentarer.

Efter en indledende definition af vaghed som sprogligt fænomen vil jeg med udgangspunkt i egne transskriptioner af talesprogsdata give et overblik over de forskellige former for vaghedsudtryk man finder i uformel dansk sprogbrug af henholdsvis leksikalsk, fonetisk og syntaktisk art. Transskriptionen følger konversationsanalysens principper, mens den indholdsmæssige analyse og fortolkning af eksemplerne beror på en funktionelt grammatisk tilgang. Med afsæt i Channells (1994) undersøgelse af vaghedsudtryk i engelsk skal det derefter anskueliggøres hvordan bestemte kommunikationssituationer giver anledning til en øget forekomst af vaghedsudtryk. I forlængelse heraf vil jeg give eksempler på at vage formuleringer i dansk ikke er forbeholdt disse prototypiske kontekster. På baggrund af undersøgelsens resultater og min egen sprogkompetence fremsætter jeg således en hypotese om at dansk sprogbrug generelt er kendetegnet ved en forholdsvis høj frekvens af vaghedsudtryk. Afslutningsvis understøttes denne hypotese ved en sammenligning med tyske talesprogsdata af tilsvarende type. Det skal understreges at undersøgelsen bygger på et begrænset datagrundlag, og at den derfor efterfølgende vil skulle udvides med flere data og flere statistiske analyser.

Artiklen har således to formål. For det første skal der gives en samlet oversigt over danske former for vaghedsudtryk; en sådan har hidtil ikke fandtes. For det andet skal min hypotese om forskellen i omfanget af vaghedsudtryk i dansk og tysk efterprøves som grundlag for videre studier.

2. Definition af vaghed som sprogligt fænomen

Vaghed i sproglig forstand kan overordnet defineres som et udsagn der er udtrykt mindre præcist end det kunne have været (Channell 1994:17-20; Cutting 2007:4; Schwitalla 2012:155-156). Vaghed kommer til udtryk i sprogets overfladestruktur som konkrete leksikalske og grammatiske træk. Typiske eksempler på vaghedsudtryk er tilføjelsen af sætningsadverbialer angivende grad eller måde som *lidt* og *sådan* samt ord eller udtryk der har et mindre afgrænset betydningsområde i forhold til andre lignende ord og udtryk, f.eks. *ting* eller *noget* i stedet for en mere specifik reference til en genstand eller et begreb. Der kan være forskellige grunde til at udtrykke sig mindre præcist på den ene

eller anden måde (Crystal & Davy 1979:112; Channell 1994:165-195; Schwitalla 2012:156). Måske udtaler man sig om noget som man ikke er 100 % sikker på at kunne stå inde for, og som man derfor heller ikke ønsker at sige noget definitivt om. I sådanne tilfælde prøver afsenderen som regel at formulere sig med forbehold for eventuelt at kunne opnå ny viden og ændre holdning senere. Vaghedsudtryk kan imidlertid også være ubevidst fremprovokeret af f.eks. følelsesmæssigt svære kommunikationssituationer. Her ønsker afsenderen formentlig at udtrykke sig klart og præcist og har også den viden der skal til, men konteksten gør vedkommende utryk og usikker. Konklusionen bliver at vaghedsudtryk kan bruges både redundant og ikke-redundant, bevidst og ubevidst.

Overordnet set findes der to modstridende opfattelser af vaghedsudtrykkenes funktion og anvendelse som er henholdsvis negativ og positiv (Channell 1994:5). På den ene side kan mindre præcise formuleringer opfattes som mangelfuld sprogbrug og dermed dårlig sprogbeherskelse associeret med bestemte sociolekter (Dines 1980:19-20). Modsat mener andre at brugen af vagere udtryksformer kun er et fortrin fordi de kan bidrage til et afslappet og tillidsvækkende samtalemiljø (Crystal & Davy 1979:112; Overstreet & Yule 1997:250). Derudover kan det anføres at forholdet mellem sprog og virkelighed ikke er 1:1; ligesom ords betydning altid afhænger af deres kontekst, er ting og forhold i den ikke-sproglige verden heller ikke entydigt og urokkeligt afgrænsede (Channell 1994:7).

I nærværende studie undersøges forekomsten af vaghedsudtryk i dansk og tysk ud fra en neutral synsvinkel i den forstand at både ytringer med og uden vaghedsudtryk kan opfattes som mere eller mindre succesfulde. Det er i høj grad konteksten og de involverede samtaleparter der er afgørende for hvordan et udsagn formuleres mest hensigtsmæssigt. Artiklen ønsker således ikke at vurdere et sprog som dårligere eller bedre fungerende på grundlag af forekomsten af vaghedsudtryk. Formålet er derimod at vise hvordan forskellige sprog afspejler forskellige kulturer som det er vigtigt at være fortrolig med i enhver form for interkulturel kommunikation. Efter en kort præsentation af undersøgelsens talesprogsdata følger analysen af de forskellige udtryksformer og -kontekster.

3. Sproglige data

Undersøgelsen tager udgangspunkt i forekomsten af vaghedsudtryk i uformel spontan sprogbrug hvor afsenderen ikke på forhånd har kunnet tilrettelægge og efterfølgende revidere sine formuleringer. For at kunne eksemplificere forskellen mellem dansk og tysk sprogbrug har jeg udvalgt to direkte transmitterede TV-interviews på henholdsvis dansk og tysk med det samme overordnede indhold og de samme typer af personer. I begge tilfælde behandles et samfunds- og sundhedsmæssigt alvorligt emne i form af corona-pandemien der brød ud i Kina i december 2019 hvorefter den bredte sig til resten af verden. Både den danske sundhedsminister Magnus Heunicke (MH) og den tyske sundhedsminister Jens Spahn (JS) bliver interviewet om deres håndtering af corona-krisen. Ministrene udtaler sig om fordele og ulemper ved nedlukningen af f.eks. institutioner, virksomheder og forskellige dele af servicebranchen samtidig med at de bliver stillet til regnskab for de tiltag de hver især har gennemført. I det danske interview indgår desuden professor og overlæge på infektionsmedicinsk afdeling ved Hvidovre Hospital Thomas Benfield (TB). Nedenfor følger oplysninger om kanal, sendetidspunkt og programtitel:

- DR1, 4.8.2020 kl. 19.00-20.00: Aftenshowet (med Magnus Heunicke og Thomas Benfield)
- Augsburg TV, 30.5.2020 kl. 20.00-20.45: Augsburger Allgemeine Live (med Jens Spahn)

Da interviewet med Magnus Heunicke og Thomas Benfield kun udgør ca. 20 minutter af hele udsendelsen, inddrages for sammenligningens skyld også kun de første 20 minutter af interviewet med Jens Spahn i den afsluttende statistiske analyse.

Transskriptionen følger de retningslinjer som den mindre detaljerede udgave af konversationsanalysen har sat op (Steensig 2005:186-189). Udskriftssystemet er tilpasset nærværende undersøgelse på den måde at kun de detaljer der signalerer enten vaghed eller særlig tydelighed, er medtaget. Det betyder at længde, ekstra trykstyrke samt lav og høj lydstyrke angives med henholdsvis kolon (x:), understregning (x) samt gradtegn (°x°) og kapitæler (X); tale i hurtigt

og langsomt tempo omkranses med pileparenteser vendt henholdsvis mod talen (>x<) og fra talen (<x>); mikropausen på under 2 sekunder angives med et punktum i parentes ((.)), mens der ved længere pauser indsættes en decimalbrøk ((0.3)). Endelig markeres overlappende tale med kantede parenteser ([x]) og afbrudte ord med en efterfølgende bindestreg (x-). Kommentarer fra min side er efterfulgt af mine initialer KTP og omkranset af kantede parenteser ([x, KTP]).

4. Typologisk klassificering af vaghedsudtryk

For at kunne foretage en sammenlignelig statistisk analyse af vaghedsudtrykkene i de ovenfor nævnte interviews skal det først gøres klart hvilke former for udtryk der medtages. Nedenfor følger derfor en typologisk klassificering af udtrykkene inddelt i tre overordnede kategorier af henholdsvis leksikalsk, fonetisk og syntaktisk art. Ved de forskellige udtrykstyper gives udelukkende eksempler fra det danske interview, men de samme former for udtryk findes i tyske varianter. Det skal på forhånd bemærkes at alle eksemplerne er vurderet ud fra deres funktion i den aktuelle kontekst sådan at der f.eks. tages hensyn til om en tilsyneladende vag nominalfrase henviser til en tidligere introduceret og præcist afgrænset nominalfrase.

4.1. Leksikalske udtryksformer

En oplagt og gængs måde at få hele sætningens indhold til at fremstå mindre entydigt og klart på er ved at indsætte forskellige former for diskurspartikler og sætningsadverbialer som *lidt*, *ligesom*, *måske*, *nok*, *sikkert*, *sådan*, *på en måde* og *vel*. Et godt eksempel på denne vaghedstype finder man hos professor og overlæge Thomas Benfield og hos værten i Aftenshowet:

- (1) 13:57 TB: så derfor (.) øh kan de **ligesom** afbryde (.) simpelthen som en barriere de fjerner bare de dråber som jeg (.) nu (.) i øjeblikket **nok** sender hen imod dig
- (2) 08:05 Vært: nu har vi jo: siddet og talt en lille smule om det i studiet her allerede hvordan har du det egentlig selv øh **sådan** din adfærd **sådan** helt generelt både på arbejdspladsen og

i hverdagen i det hele taget (.) har du ændret **lidt** ø:h adfærd strammet **sådan lidt** op på det her med afspritning og afstand og sådan noget

Til sidst i eksempel (2) tilføjes *og sådan noget* der yderligere er med til at gøre budskabet mindre klart. Hvad der semantisk set præcis ligger i *og sådan noget*, er det meget svært for modtageren selv at afkode. Sætningstilføjelser af denne art kaldes enten påhængsudtryk eller sætningsudvidere (f.eks. Rathje 2006, 2009; Larsen 2015; Christensen & Jensen 2018). De består normalt af konjunktionerne *og* og *eller* samt en nominalfrase der henviser til et element i den forudgående ytring:

- (3) 09:59 MH: jamen men jeg lytter selvfølgelig til de (.) kloge (.) mennesker som som (.) er eksperter på øh epide- epidemier og øhm (.) ø:h vi kommer til å lave en vi kom- vi får på skrift **og det hele** (.) men men jeg kan sige (.) det der handler om om om natteliv altså diskoteker **og det her**

Derudover er det karakteristisk at den forudgående ytring grammatisk set godt kunne have været afsluttet uden denne tilføjelse (Overstreet & Yule 1997:251; Overstreet 1999:3; Rathje 2006:151; Cheshire 2007:156; Tagliamonte & Denis 2010:336-337; Larsen 2015:67). Som Larsen (2015:67) bemærker, behøver placeringen dog ikke at være final; man kan godt finde påhængsudtryk midt i sætningen. I nærværende undersøgelse udvider jeg definitionen til også at gælde tilføjelser som *man kan sige* der kan placeres forud for en ytring:

- (4) 14:28 Vært: men hvad siger ministeren altså fordi **man kan sige** ø:h (.) jeg har ik noget billede af hvordan det ser ud i: den offentlige trafik i myldretiden

Også antagende verber som *tro*, *tænke* og *se ud til* kan få udsagn til at fremstå vagere end ellers. I (5) nedenfor er værten højst sandsynligt ikke i tvivl om hvorvidt der er tid til et enkelt seerspørgsmål mere, men han udtrykker sig alligevel antagende med verbet *tro*. Dette er

således et godt eksempel på hvordan et udsagn der fra afsenderens side er ment som en repræsentativ rapporterende talehandling, formuleres med antagende signaler:

- (5) 20:02 Vært: jeg **tror** vi kan nå et øh et en- et enkelt spørgsmål
(.) øh (.) mere (.) som er fra Kirsten

Den næste form for vaghedsudtryk knytter sig ikke til hele sætningen, men derimod kun til de enkelte nominalfraser sådan som det er tilfældet i sætningsudviderne *og sådan noget*, *og det hele* samt *og det her*. Det kan være determinativet, selve frasekernen eller begge dele der semantisk set afgrænses mindre præcist end ellers. I det første tilfælde drejer det sig om determinativer som *sådan en/et/nogle*, *den/det/de her/der* og *noget*. Nedenfor følger nogle karakteristiske eksempler:

- (6) 17:01 MH: det er derfor det er så afgørende at vi (.) vi er til stede i alle (.) øh de steder hvor der kan være **sådan et** (.) **et** hotspot som (.) vi lige nu ser
- (7) 05:54 Vært: ø:h du sagde jo i dag at ø:h har jeg hørt i ø:h i andre udsendelser at (.) at øh **den her** genåbningsfase 4 hænger i en tynd tråd (.) og hvorfor du siger det det vender vi lige tilbage til om lidt
- (8) 11:27 MH: der er jo også en branche (.) natklubejerne og folk der arbejder på diskotekerne som har brug for å få **noget** klarhed også

Til determinativerne *den/det/de her/der* og *sådan en/et/nogle* skal der knyttes en særlig kommentar fordi der heri kan ligge to forskellige betydninger. På den ene side kan de bruges som demonstrative pronomener svarende til de mere skriftsproglige varianter *denne/dette/disse*. Som vaghedsudtryk har *den/det/de her/der* og *sådan en/et/nogle* derimod en betydning svarende til udtrykket *det man normalt kalder/det man kan kalde*. Med disse determinativer holder afsenderen en vis afstand til den efterfølgende nominalfrasekerne fordi han/hun

ikke selv er helt fortrolig med begrebet eller har svært ved at afgrænse betydningsområdet præcist. Forskellen mellem de to betydninger viser sig prosodisk på den måde at *den* og *sådan* i funktionen som demonstrativt pronomen er trykstærke, mens de i vaghedsudtrykket er tryksvage sådan som følgende eksempler illustrerer:

- (9a) Hvordan ser du på „det „her/„sådan „et system? (som man nok kunne finde en bedre betegnelse for/som man jo kalder det)
- (9b) Hvordan ser du på 'det „her/'sådan „et system? (dvs. et klart afgrænset system som står i modsætning til et andet klart afgrænset system)

Som nævnt ovenfor kan vagheden også ligge i selve nominalfrasekernen. Typiske eksempler på frasekerner med et mindre præcist afgrænset betydningsområde er *den/det* (*her/der*), *noget*, *ting*, *element* og *andet/andre*; i disse tilfælde forudsættes det at der ikke refereres til en tidligere nævnt tydeligt afgrænset nominalfrase:

- (10) 16:30 MH: men målet er jo at vi ik skal ud i **det** igen vi havde der den 11. marts
- (11) 11:23 MH: ø:h nej men der er jo andre øh (.) øh **elementer**

Det sidste leksikalske træk der skal medtages, er gentagelsen. Det er en af den klassiske retoriks ældste og mest enkle stilfigurer. Som Albeck (1939/1967:155) skriver, kan gentagelser både virke forstærkende og afsvækkende på udsagnet. I nærværende undersøgelse opfattes gentagelser som vaghedsudtryk når de får budskabet til at fremstå uklart og usikkert som i følgende eksempel:

- (12) 20:15 TB: ø:h nej det tror jeg ik altså >**det det er jo** sådan et **det er jo**:< altså >**det er jo**: **det er jo det er jo**< svært å finde ud af hvad der er for lidt og hvad der er for meget

4.2. Fonetiske udtryksformer

Til de fonetiske vaghedsudtryk hører tøvende interjektioner som *øh* og *mm*, mange og/eller lange pauser og forlængelse af stemte lyde, dvs. vokaler og stemte konsonanter, som i følgende eksempler:

- (13) 15:44 Vært: hvis hvis det her det bliver ved med å stige Thomas vil **en: ø:h** yderligere nedlukning end det vi har i dag så (.) v- øh være fornuftigt
- (14) 20:26 TB: [**ne:j** og nu tro-] nu tror jeg nu skal man se på det jeg tror ik **grænse:åbningen** betyder særlig meget

Dermed være ikke sagt at interjektioner, pauser og lydforlængelser per definition udtrykker vaghed; disse virkemidler kan lige så vel bruges som prosodisk opdelingssignal svarende til et punktum, et komma eller en tankestreg f.eks. mellem sætninger og i opremsninger, og hvis de forekommer sammen med ekstra trykstyrke, fungerer de snarere forstærkende.

4.3. Syntaktiske udtryksformer

Som den sidste form for vaghedsudtryk medtages i denne undersøgelse tre forskellige syntaktiske konstruktionstyper. For det første kan der være tale om anakoluti som indebærer at en sætning fremstår ugrammatisk eller uden logisk sammenhæng fordi forskellige syntaktiske konstruktioner sammenblandes Albeck (1939/1967:219-220). Til gengæld opretholdes den semantiske sammenhæng sådan at modtageren stadig vil kunne forstå afsenderens budskab:

- (15) 09:33 MH: husk nu afstanden (.) husk nu å passe på fordi (.) der er mange af os som kan være smittede uden vi ved det og de:t er noget af det vi ved nu om sygdommen **og derfor så (.) øh den spreder sig så utrolig hurtigt** (.) ø:h og det skal vi altså være opmærksom på

Med en uafsluttet sætning uden senere genoptagelse opnår modtageren derimod ikke denne vished; her forbliver afsenderens budskab uudtalt:

- (16) 15:25 MH: det er ik noget jeg siger (.) det vil jeg aldrig gøre (.) selvfølgelig hvis det bliver nødvendigt (.) så er vi da også klar til det (.) ø:h **men det er en ny** (.) jeg har også forståelse for folk skal lige have købt de her mundbind

Den sidste konstruktionstype er negerede udsagn. Anvender man et negeret frem for et ikke-negeret udsagn, fremstår budskabet mindre direkte og dermed vagere. Nedenfor vælger værten at beskrive smittestigningen som ikke-voldsom i stedet for lille eller ubetydelig:

- (17) 04:32 Vært: men men altså er det overhovedet farligt fordi a- antallet af smittede er s- er steget men øh der er jo ikke flere døde og jeg ved ikke hvor hvor meget antallet af indlagte og så videre er steget men **det er jo ikke voldsomt**

5. Kontekstbetinget brug af vaghedsudtryk

Inden for alle former for kommunikation gælder der ifølge Grices (1975) samarbejdsprincip fire grundlæggende maksimer omhandlende kvalitet, kvantitet, relevans og måde. Som udgangspunkt bør man således altid udtrykke sig 1) sandt, 2) præcist uden hverken for få eller for mange oplysninger, 3) relevant i forhold til den givne kontekst og 4) utvetydigt. Her ser man en tydelig parallel i den klassiske retoriks krav om *claritas* 'klarhed', *brevitas* 'kortfattethed' og *perspicuitas* 'gennemskuelighed'. Hvis en eller flere af disse maksimer ikke overholdes, kan det medføre misforståelser og kommunikationsproblemer. Der kan imidlertid være forskellige kontekstbetingede grunde til at bryde med den ene eller anden maksime. Eksempelvis er der en konventionaliseret aftale mellem afsender og modtager om at et skønlitterært værk indeholder fiktive og dermed usande oplysninger. Også ironiske eller sarkastiske udsagn indebærer flere maksimebrud. Når kommunikationen i sådanne tilfælde ikke mislykkes, skyldes det afsenderens og modtagerens evne til henholdsvis at fremkalde og drage de rette implikaturer.

Ved anvendelsen af vaghedsudtryk sker der i mange tilfælde flere maksimebrud. Her er det typisk den anden og den fjerde maksime der overtrædes; afsenderen udtrykker sig upræcist ved at videregive for få

informationer, og samtidig er formuleringerne flertydige sådan som det er blevet eksemplificeret inden for forskellige områder i afsnit 4. Denne sprogbrug kan f.eks. være betinget af afsenderens søgen efter ord, usikkerhed, ubestemmelighed, (over)forsigtighed eller (over)-høflighed. Hvis modtageren er opmærksom på disse faktorer, opstår der som regel ikke nogen kommunikationsbrist. Nedenfor følger en oversigt over de mest typiske kommunikationssituationer der udløser vaghedsudtryk. Inddelingen bygger på både Crystals & Davys (1979: 112), Channells (1994:165-195) og egne observationer.

5.1. Udfyldning af leksikalske huller

Hvis man søger efter bestemte ord eller vendinger, eller hvis man ikke ved hvordan man skal formulere sig i den givne kontekst, kan man f.eks. anvende sætningsadverbialer som *sådan* og *lidt*, upræcist afgrænsede determinativer som *det her med* og sætningsudvidere med upræcist afgrænsede nominalfraser som *og sådan noget*:

- (18) 08:05 Vært: nu har vi jo: siddet og talt en lille smule om det i studiet her allerede hvordan har du det egentlig selv øh **sådan** din adfærd **sådan** helt generelt både på arbejdspladsen og i hverdagen i det hele taget (.) har du ændret **lidt** ø:h adfærd strammet **sådan lidt** op på **det her med** afspritning og afstand **og sådan noget**

I eksempel (18) tager afsenderen hele tiden forbehold for de ord og vendinger han bruger. Det lader til at han ikke er helt sikker på hvordan han bedst formulerer det spørgsmål som han gerne vil have svar på, og at vaghedsudtrykkene ubevidst følger med.

5.2. Usikkerhed

Usikkerhed hos afsenderen kan opstå af mange forskellige årsager. Eksempelvis kan man føle sig utryk ved situationen hvis man er bevidst om at man selv ved mindre om samtaleemnet end modtageren, eller hvis man står i en lavere position, f.eks. arbejdsmæssigt, socialt eller aldersmæssigt. Man kan også være beklemt ved emnet fordi det fremkalder stærke følelser, eller fordi det er mere eller mindre

tabubelagt. Nedenstående eksempel stammer ligeledes fra Aftenshowet på DR1 den 4.8.2020, men her er det ikke sundhedsministeren eller professoren der udtaler sig; det er derimod tillidsrepræsentanten for et slagteri i Ringsted der i juli 2020 blev ramt af et voldsomt corona-udbrud:

- (19) 06:45 JBC: jamen altså jeg **øh øh** [uafsluttet sætning, KTP] **>det er jo det er jo<** klart **at at når ø:h ø:h pu:h når når** man starter op **ø:h** efter **ø:h** (.) **ferien** [uafsluttet sætning, KTP] nu jeg er lige startet op ja så [uafsluttet sætning, KTP] sige **at [at (.) ja ja] ø:h ø:h** (.) [uafsluttet sætning, KTP] det er jo klart når man følger **lidt** med i medierne **at at hh:** (.) den ene dag så siger den ene [uafsluttet sætning, KTP] og så siger den [uafsluttet sætning, KTP] og så går det ellers bare stærkt ik **ø:h og og** nu er vi helt oppe **på: på 79 men men** nu **håber** vi selvfølgelig på **at at at at** det **forhåbentlig** vender (.) **det det det** vi **ligesom** går og afventer nu det er jo **at at hh:** (.) **test numme:r** (.) **nummer** eller ja **test nummer** to ja **øh** (.) [uafsluttet sætning, KTP] de har startet de test i går

I eksemplet er interjektioner, pauser, gentagelser, lydforlængelser samt sætningsadverbialerne *lidt* og *ligesom* markeret med fed. Uafsluttede sætninger er angivet i kantede parenteser efterfulgt af mine initialer. Det lader til at Jan Bruno Christensen er meget utryg ved situationen; det er første gang han som tillidsrepræsentant skal håndtere en opgave som denne der berører ham følelsesmæssigt både personligt og professionelt.

5.3. Taktisk træk i argumentation

For at få argumenter til at fremstå stærkere kan afsenderen tilbageholde visse former for information ved at anvende vaghedsudtryk. Nedenfor viser vagheden sig i den upræcist afgrænsede nominalfrasekerne *nogle* og den antagende verbalfrase *ser ud til*:

- (20) 04:42 TB: ø:h nej de to ting de ø:h de er meget stabile i øjeblikket der er også en vis forsinkelse og ø:h nu kender jeg ikke helt

aldersfordelingen i Ringsted og Århus men (.) ø:h **nogle af dem ser ud til** å være relativt unge og de bliver ikke så syge (.) øh så det er sådan set ik det der er problemet problemet er at øh på et tidspunkt vil nogle af de her udbrud (.) lappe ind over øh mere sårbare ældre personer som også bliver smittet

I dette tilfælde er Thomas Benfield godt klar over at han ikke kan udtale sig præcist om aldersfordelingen blandt de corona-smittede, men alligevel anvender han alderen overbevisende i sin argumentation. Vaghedsudtrykkene får ikke argumentationen til at bryde sammen, for det afgørende er ikke præcis hvor mange corona-smittede der er, og hvor unge de er; hovedsagen er at der er en stor forskel på hvordan unge og ældre påvirkes af sygdommen. En masse tal havde formentlig blot forvirret den almindelige seer mere end godt er sådan at fokus var blevet fjernet fra argumentets kerne. Det er således sandsynligt at professoren er bevidst om fordelene ved ikke at præsentere statistiske analyser og diagrammer sådan som han ellers ville have gjort det i en videnskabelig artikel.

5.4. Opretholdelse af egen troværdighed

En anden grund til at videregive upræcise oplysninger kan være et forsøg på at opretholde sin egen troværdighed. Ved at udtrykke sig flertydigt sørger afsenderen for at han eller hun ikke kan stilles 100 % til regnskab for udsagnets sandhedsværdi. Denne anvendelsesform forekommer hyppigt i reklamebranchen hvor producenterne jo skal passe på ikke at love mere end de kan holde. Når der f.eks. på en tandpastatube fra Zendium står *anbefalet af tandlæger*, er det meget uklart hvor mange og hvilke tandlæger der støtter tandpastaproducenten.

Også politikere kan have en tendens til at ville undgå entydige og endegyldige formuleringer. I eksempel (21) er det Magnus Heunickes svar på værtens spørgsmål der er analyseobjektet. Sundhedsministeren skal her forholde sig til om det på dette tidspunkt i begyndelsen af august 2020 er forsvarligt at fjerne endnu flere af de restriktioner der blev indført i forbindelse med nedlukningen af samfundet i marts 2020:

- (21) 09:44 Vært: og nu ø:h startede hele den her dag sådan for alvor med at Kåre Mølbak øh fra Serum instituttet var ude å sige det her med at øh han ik anbefalede at man kørte videre med fase 4 i genåbningen (.) øh Thomas har lige siddet her i studiet også og s- og sagt det samme (.) hvad siger ham der bestemmer

09:59 MH: jamen men jeg lytter selvfølgelig til de (.) kloge (.) mennesker **som som** (.) er eksperter på **øh epide- epidemier** og **øhm** (.) **ø:h vi kommer** til å lave en **vi kom-** [anakoluti, KTP] vi får på skrift **og det hele** (.) [uafsluttet sætning, KTP] **men men** jeg kan sige (.) det der handler **om om om** natteliv altså diskoteker **og det her** øh [anakoluti, KTP] **når myn- når myndighedernes** vurdering er så klar som den er (.) og eksperterne er så klar som den er (.) så kommer vi ik som regering til å gå ind å sige det synes vi man skal gå videre med det vil jo sætte **hele** (.) **alt det vi har nået** over styr

Magnus Heunicke giver med sit svar indirekte udtryk for at sagen kan ses fra to sider: På den ene side har han forståelse for at natklubber og diskoteker fortsat lider økonomisk under nedlukningen, men samtidig er det afgørende at den stigende smittespredning bliver stoppet. Afsenderen tilbageholder et klart svar på spørgsmålet om hvorvidt den sidste del af genåbningen skal gennemføres eller ej. I stedet henviser Magnus Heunicke til uklare referenter med de upræcist afgrænsede nominalfraser *det hele*, *det her*, *hele* og *alt det vi har nået*. Ved således at henvise til en eller anden form for skriftligt materiale fra eksperternes side prøver han at opretholde sin egen troværdighed; han vil ganske enkelt ikke sige mere end han kan love. Ud over de upræcist afgrænsede nominalfraser har jeg i eksemplet markeret interjektioner, pauser, gentagelser, uafsluttede sætninger og anakoluti. Alle disse vaghedstræk gør at man som modtager til sidst mister tilliden til at ministeren har styr på situationen; Magnus Heunicke virker nok oprigtig, men samtidig forstyrres han af sin egen usikkerhed.

5.5. Høflighed og respekt

Brown & Levinson (1987:61-64) opererer med begrebet 'face' der oprindeligt er udviklet af Goffman (1967). Ifølge denne teori har alle kompetente voksne medlemmer af et samfund et face der består af to sider: Det negative face er knyttet til en persons territoriale krav, handlefrihed og integritet, mens det positive face betegner omverdenens billede af eller forestilling om en person. Målet for alle former for kommunikation er normalt at lade både afsenders og modtagers negative og positive face forblive intakte og uforstyrrede. Med andre ord skal man sørge for at afstå fra face-truende handlinger. Dette kræver at begge kommunikationspartnere tager hensyn til både hinanden og sig selv ved f.eks. at undgå at udtrykke sig stærkt negativt, beordrende eller med ligegyldighed over for hinanden og ved ikke at miste kontrollen over sig selv så man virker for ydmyg, undskyldende og underdanig. En vigtig måde at forhindre trusler mod modtagerens face på er at udvise høflighed og respekt som afsender, f.eks. ved hjælp af vaghedsudtryk der gør henvendelsen til modtager mildere og mere hensynsfuld. Det forsøger Magnus Heunicke på når han svarer på værtens spørgsmål om hvorvidt danskerne tager for let på kravet om at holde afstand og spritte hænder af:

- (22) 8:48 Vært: Magnus Heunicke når du: ø:h ligesom hører om og læser om det her udbrud i ø:h i i Ringsted der er også det her i øh i Århus (.) tænker du så (.) danskerne de: tager simpelthen ik det her alvorligt nok >lige nu<

8:59 MH: øhm (.) ja **det** altså **det** (.) meget forskellige udbrud de udbrud vi taler om her **ø:h øh** og **øh jeg tror** det [uafsluttet sætning, KTP] man kan ik **sige** **sige** det er lige præcis fordi (.) vi ik tager det alvorligt nok (.) men jeg er helt sikker på [anakoluti, KTP] det har jeg jo selv set i gadebilledet både i provinsbyer og i hovedstaden (.) jamen **vi** (.) **vi** slapper mere af (.) også for meget af

Indledningsvis udtrykker ministeren sig meget upræcist og usikkert med forskellige former for vaghedstræk: ordgentagelser, det antagende verbum *tro*, en uafsluttet sætning og anakoluti. Han forsøger tydeligvis at vise sin respekt og forståelse for danskernes adfærd i denne svære tid, men til allersidst kommer hans egentlige og face-truende holdning frem: Efter en vagere formulering om at vi slapper *mere* af, bliver det til sidst klart at vi faktisk slapper *for meget* af.

6. Vagthed som generelt træk i uformel dansk sprogbrug sammenlignet med tysk

Når man analyserer uformel dansk sprogbrug som f.eks. et direkte transmitteret interview, er det påfaldende hvor mange vaghedsudtryk der forekommer. Desuden er det slående at mange vaghedsudtryk i dansk også forekommer uden for de ovennævnte særlige kontekster, og at mange udsagnstyper kræver en vis mængde vaghedsudtryk for at fremstå som genuint danske. Omfattende erfaring med tysk i både tale og skrift dels fra mit akademiske studium, dels fra længerevarende studie- og forskningsophold i Tyskland har styrket mit indtryk af at man på tysk i mange situationer formulerer sig mindre vagt end på dansk. Nedenstående svar-sekvenser i (23a) og (23b) på henholdsvis dansk og tysk er et godt eksempel på denne sprog- og kulturforskel:

- (23a) A: Vil du med i biografen i aften?
B: Det **tror** jeg desværre ikke jeg har tid til.
- (23b) A: Gehst du heute Abend mit ins Kino?
B: Ich hab(e) leider keine Zeit.

I dansk er det helt naturligt at indskyde et antagende verbum som *tro* i et konstaterende afslag som dette selv om man på ingen måde er i tvivl om rigtigheden af udsagnet. En tilsvarende tysk formulering med *glauben* ville derimod ikke være sprogrigtig. På baggrund af forskellige stikprøver som denne er min hypotese således at der i dansk generelt er en større forekomst af vaghedsudtryk sammenlignet med tysk. Denne hypotese understøttes af nedenstående figur der sammenfatter forekomsten af udvalgte vaghedsudtryk i et dansk og et

tysk direkte transmitteret interview med den danske sundhedsminister Magnus Heunicke, professor og overlæge ved Hvidovre Hospital Thomas Benfield og den tyske sundhedsminister Jens Spahn:

Vaghedsudtryk	dansk		tysk	
	vært	Magnus Heunicke og Thomas Benfield	vært	Jens Spahn
interjektionen <i>øh</i> (da.)/ <i>eh</i> (ty.)	35	35	8	44
gentagelse	26	47	3	27
determinativ med uklart afgrænset betydningsområde	20	24	1	3
nominalfrasekerne med uklart afgrænset betydningsområde	8	25	0	4
sætningsudvider	7	5	0	3
diskurspartikel/ sætningsadverbial	16	15	7	8
anakoluti	2	21	2	4
uafsluttet sætning	4	10	0	1

Figur 1. Forekomsten af udvalgte vaghedsudtryk i to direkte transmitterede interviews med henholdsvis Magnus Heunicke og Thomas Benfield på den ene side og Jens Spahn på den anden side

I overensstemmelse med definitionen af fonetiske vaghedsudtryk i afsnit 4.2 opfattes interjektioner som *øh/eh* ikke som vaghedssignaler hvis de fungerer prosodisk afgrænsende f.eks. mellem sætninger og i opremsninger. Tallene i den første kolonne viser således udelukkende forekomsten af *øh/eh* som prosodisk forstyrrende element f.eks. mellem et determinativ og en nominalfrasekerne eller mellem et subjekt og et verbed. Det samme princip gælder for pauser, der dog er udeladt i optællingen. Tilsvarende er gentagelser kun medregnet hvis de ikke bruges for at lægge ekstra tryk på et ord.

Af figuren fremgår det klart at vaghedsudtrykkene har en langt mere fremtrædende plads i det danske end i det tyske interview. Et godt eksempel på Jens Spahns sparsomme brug af vage formuleringer følger nedenfor; her svarer han på spørgsmålet om hvorvidt indholdet og omfanget af corona-restriktioner i stigende grad skal fastlægges på delstatsniveau i stedet for at være et nationalt anliggende:

- (24) 02:15 JS: zu den (.) Entwicklungen Aussagen die Sie gerade ansprechen ich meine am Ende beschreibt es die Rechtslage des Infektionsschutzgesetzes (.) **eh** und das was ja schon über all die Monate **eh** gilt es gilt bestimmte Zuständigkeiten (.) **eh** des Bundes **ehm ehm eh** der Frage welche Maßnahmen ergriffen werden (.) siehe jetzt zum Beispiel Einreise oder eh Flugzeug (.) eh es gibt **eh** (.) Zuständigkeiten des Bundes was das Gesundheitswesen insgesamt angeht Krankenhäuser (.) **eh eh** die Intensivkapazitäten zum Beispiel aber es war auch immer klar das habe ich übrigens vom ersten Tag an gesagt (.) für die konkreten Entscheidungen vor Ort (.) ob Großveranstaltungen stattfinden eh welche Schlo- **eh** Schließungen es gibt wo es Beschränkungen gibt aber auch welche Lockerungen es gibt (.) das ist die Entscheidung (.) **eh** der Länder der Landesregierung und vor allem auch (.) der Kommunen- und Behörden vor Ort (.) das war so (.) das ist so und das bleibt jetzt auch absehbar erst mal so

Sundhedsministeren udtrykker ingen vaklen i sin præcisering af magtfordelingen mellem stat og delstater. Kun interjektionen *eh* og mindre pauser forekommer indimellem. Denne tendens fortsætter gennem resten af interviewet hos både værten og sundhedsministeren. Vaghedsudtryk er selvfølgelig ikke fraværende i tysk, men de anvendes i mindre grad og sjældent uden for de mest typiske kontekster der blev nævnt i afsnit 5. I dansk fungerer vaghedsudtryk tilsyneladende som et vigtigt middel til at opretholde en uformel tone og en afslappet stemning. Dermed være ikke sagt at det tyske sprog befinder sig på et højere niveau end det danske, og heller ikke at man på tysk i højere grad undgår misforståelser end på dansk. Tværtimod ser jeg de to sprog som afspejlinger af to forskellige kulturer. En dansker

der har tilegnet sig tysk som fremmedsprog, kan opfatte den tyske formuleringsmåde som mere direkte og i visse kontekster mere hård og måske ligefrem upassende, mens en tysker der har tilegnet sig dansk som fremmedsprog, kan opfatte den danske formuleringsmåde som mindre direkte og dermed mere uklar og uhensigtsmæssig. Begge situationer kan selvsagt give anledning til misforståelser. Belæg for denne påstand finder man især i den rådgivning der udbydes af konsulentbureauer med speciale inden for interkulturel kommunikation. Eksempelvis tilbyder virksomheden C3 Consulting rådgivning til folk med internationale forretningsforbindelser. På hjemmesiden kan man bl.a. læse om de vigtigste kulturelle forskelle mellem Danmark og Tyskland (C3 Consulting). Her fremhæves bl.a. den hierarkiske samfundsstruktur og mere formelle kommunikationsform i Tyskland. Man rådes som dansker til at gå direkte til sagen uden at indlede med for megen smalltalk. Desuden skal man være opmærksom på at mange tyskere åbenlyst giver udtryk for kritiske holdninger der eventuelt kan føre til faglige konflikter. Råd som disse understøtter hypotesen om at vaghedsudtrykkenes forskellige udbredelse i dansk og tysk i høj grad er kulturbestemt.

7. Konklusion

I nærværende undersøgelse er vaghedsudtryk blevet afgrænset og eksemplificeret som sprogligt fænomen i dansk. Det drejer sig f.eks. om sætningsudvidere som *og sådan noget* der indeholder upræcist afgrænsede nominalfraser, og sætningsadverbialer som *lidt* og *sådan*. Disse udtryk finder man især i uformel sprogbrug der kendetegnes ved hverken at være tilrettelagt på forhånd eller revideret efterfølgende. Indledningsvis er de forskellige former for vaghedsudtryk blevet systematiseret og opdelt i tre forskellige kategorier af henholdsvis leksikalsk, fonetisk og syntaktisk art. Det viser sig at bestemte kontekster hvor man f.eks. søger efter ord, føler sig usikker, er intellektuelt udfordret eller gerne vil fremstå høflig og forsigtig, i særlig grad fremkalder vaghedsudtryk. I tysk anvendes de samme typer af vaghedsudtryk inden for de samme typer af kontekster. På grundlag af egne stikprøver af uformel dansk og tysk sprogbrug kan jeg imidlertid opstille en hypotese om at man generelt udtrykker sig mindre vagt på tysk end på dansk. Denne hypotese er blevet efterprøvet gennem

en analyse af to direkte transmitterede interviews med henholdsvis den danske og den tyske sundhedsminister. Efter systematisk at have gennemgået de to interviews for forekomsten af vaghedsudtryk er min intuition blevet bekræftet. Dette tyder på en generel sprogforskel mellem dansk og tysk der kan skyldes de to landes forskellige kulturer. Sammenhængen mellem kultur og sprog understøttes af professionelle kommunikationskonsulenters råd om hvordan man som dansker bedst kommunikerer med tyskere i forretningsøjemed. Dermed er grunden lagt for videre studier af et større datamateriale.

Litteratur

- Albeck, Ulla (1939/1967) *Dansk Stilistik*. 6. udg. København: Gyldendal.
- Brown, Penelope & Stephen C. Levinson (1987) *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge, New York, Melbourne osv.: Cambridge University Press.
- C3 Consulting = <https://c3consulting.dk/nyheder-og-viden/blog/blog-indlaeg/art-470> (tilgået 13.5.2021).
- Channell, Joanna (1994) *Vague Language*. Oxford, New York, Athens osv.: Oxford University Press.
- Cheng, Winnie & Martin Warren (2001) The use of vague language in intercultural conversations in Hong Kong. *English World-Wide* 22,1:81-104.
- Cheshire, Jenny (2007) Discourse variation, grammaticalisation and stuff like that. *Journal of Sociolinguistics* 11, 2:155-193.
- Christensen, Tanya Karoli & Torben Juel Jensen (2018) *Og sådan noget i den stil*. Generelle udvidere i moderne dansk talesprog. Tanya Karoli Christensen, Christina Fogtman, Torben Juel Jensen, Martha Sif Karrebæk, Marie Maegaard, Nicolai Pharao & Pia Quist (udg.): *Dansk til det 21. århundrede – sprog og samfund*. København: U Press:73-91.
- Crystal, David & Derek Davy (1979) *Advanced Conversational English*. London: Longman.
- Cutting, Joan (udg.) (2007) *Vague Language Explored*. London: Palgrave Macmillan.
- Dines, Elizabeth R. (1980) Variation in discourse – “and stuff like that”. *Language in Society* 9,1:13-31.

- Goffman, Erving (1967) *Interaction Ritual. Essays in Face-to-Face Behavior*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Grice, H[erbert] P[aul] (1975) Logic and Conversation. Peter Cole & Jerry L. Morgan (udg.). *Syntax and Semantics*. 3. *Speech Acts*. New York, San Francisco, London: Academic Press:41-58.
- Larsen, Anne (2015) 'Mathilde bor på Amager og sådan noget'. Danske påhængsudtryks interaktionelle funktioner i interviewsituationen. *Nydan-ske Sprogstudier* 47:65-98.
- Overstreet, Maryann (1999) *Whales, Candlelight, and Stuff Like That. General Extenders in English Discourse*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Overstreet, Maryann & George Yule (1997) On Being Inexplicit and Stuff in Contemporary American English. *Journal of English Linguistics* 25, 3:250-258.
- Rathje, Marianne (2006) *Og sådan noget – et ungdomssprogligt fyldudtryk?* Anita Ågerup Jervelund, Marianne Rathje & Jørgen Schack (udg.): *Vi skriver dig til. Festskrift til Vibeke Sandersen i anledning af 70-års-dagen*. København: Dansk Sprognævn:145-159.
- Rathje, Marianne (2009) *Og sådan noget. Nyt fra Sprognævnet*, 1:1-7.
- Schwitalla, Johannes (2012) *Gesprochenes Deutsch. Eine Einführung*. 4., neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Steensig, Jakob (2013) Transskription. Mie Femø Nielsen & Søren Beck Nielsen: *Samtaleanalyse*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur:175-200.
- Tagliamonte, Sali A. & Derek Denis (2010) The Stuff of Change: General Extenders in Toronto, Canada. *Journal of English Linguistics* 38, 4:335-368.